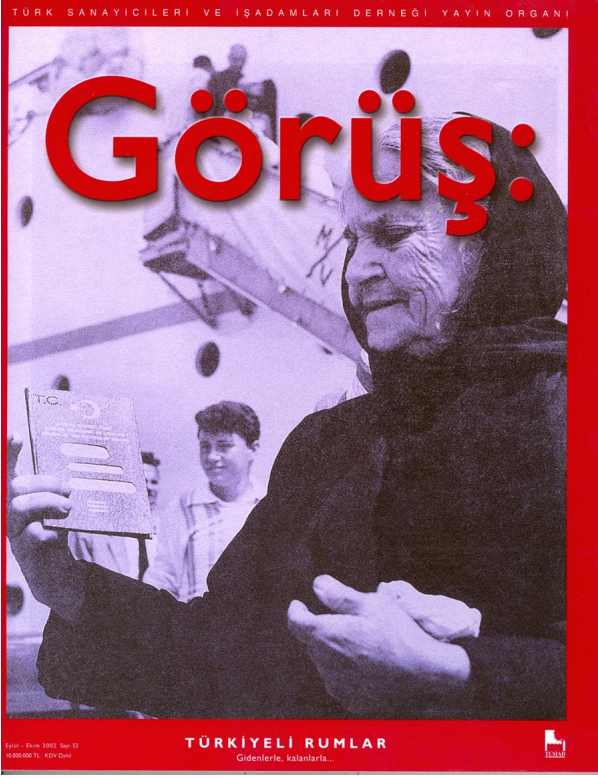
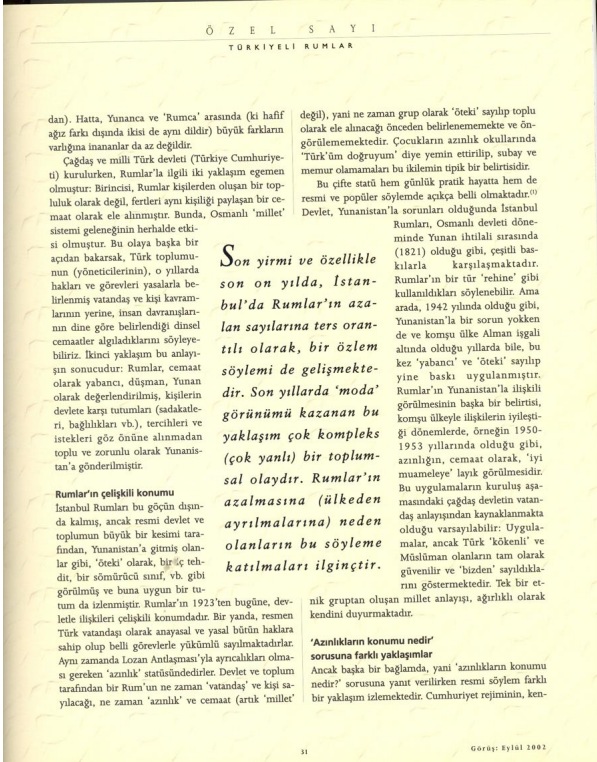

dine yönelik imajı olumludur; Rumlar'a ve genellikle azınlıklara ve farklılık sergileyen tüm dinsel ve etnik gruplara, hukuka uygun, önyargısız, ayrımcı gözetmeden ve 'hoşgörüyü'le davranışta savunulur. Bu görevi üstlenenler, devlet görevlileri (dışişleri görevlileri, diplomatlar, politikacılar, üst düzeydeki memurlar) ve onlarla özdeşleşen aydınlardır (bazı tarihçiler, uluslararası ilişkiler uzmanı akademisyenler gibi). Bu alanda ve özellikle yabancı dilde yazılmış pek çok metin vardır. Bu kesime göre tatsız olaylar ya hiç olmamıştır, ya abartılmaktadır, ya 'sorumsuz' kişiler tarafından uygulanmışlardır ve 'biz bundan sorumlu sayamayız', ya davranışlar hakkı bir tepkidir (misilleme, karşılıklıktan doğan hak, vb.) ya da 'şanssız' -ve bir toplumsal/yapısal anlam taşımayan- münferit olaylardır. Dünya forumlarında ve basında çok sık rastlanan bu söyleme, savunma amaçlı bir yöntem ya da 'devlet avukatlığı' denebilir.

Farklı çevrelerin azınlıklara bakışı

Bambaşka bir bağlamda, devlet politikalarını eleştirmek isteyen kişiler ve gruplar, azınlıklarla ilgili bu devlet uygulamalarını, özellikle 1980'li yıllarda başlayarak ve gitte güç kazanan bir imveyle, gündeme getirip kö-tülemişlerdir. Geliştirilen söylem iki temel eksendedir. Birincisi, liberaler ve sol gelenekten gelen aydınlardır. Bu kimselerin referansları, insan haklarına, demokrasinin temel ilkelerine ve insancıl duyarlılığıdır. Bu bağlamda, ulusçuluk ya da ırkçı ulusçuluk, Rumlar'a (ve başka azınlık ve etnik gruplara) karşı uygulamalar hatırlatılarak eleştirilmektedir. Bu konuda son yıllarda onlarca kitap ve yüzlerce makale yayınlanmıştır.

Bu eleştirel tutumun ikinci benzer eksenini bazı İslamci kesimlerden kaynaklanmaktadır. Onların referansları tarihseldir. Azınlıkların son yıllarda karşılaştıkları olumsuz olaylar ile Osmanlı dönemindeki 'millet' sistemi kıyaslanmakta, bu sistemin İslam geleneğindeki benzer uygulamalarının daha adli olduğu savunulmakta ve do-laylı olarak geçmiş bazı toplumsal yapılar üstün göste-rilmektedir. Cemaatlerarası barış, bir arada yaşama, hoşgörü, bu söylemin temel öğeleridir. Bu İslamci kesimin 'Rum' olarak algıladıkları, etnik değil, dinsel olan bir cemaattir. Rumlar'a ilişkiler, genellikle Patrik

aracılığıyla ve o düzeyde sağlanmaya çalışılmaktadır.

Bu 'eleştirel' iki grup, yani liberaler/solcular ve bir kesim İslamcılar, aslında azınlıklar konusunda dile getirdikleri söylemle, aynı zamanda farklı ve yeni bir tarih yorumunu da geliştirmektedir. Çağdaş dönem eksiksiz ve kusursuz algılanmamakta ve bazı devlet uygulamaları başarılı ve yararlı seçenekler olarak değeri-lendirilmemektedir. Başka alternatifler ve politikalar önerilmektedir. Bu bağlamda Rumlarla ilgili politika-lar da farklı bir açıdan ele alınmaktadır.

Ancak bu İslamci kesim, devlet politikalarına karşı 'ölçülü' ve dikkatli bir biçimde karşı çıkmakta, ve örneğin 'iç tehlike' algılaması yüksek dozlarda olan milliyetçi kesim (ve milliyetçi yani ağır basan başka bir İslamci kesim) Ortodoks Patrikhane'nin 'devlet içinde devlet' kurma girişiminde olduğu tezini ortaya atmakta-rında bu tür tartışmalara girip polemik yaratmada yarar görmemişler, 'Rum cemaatten' yana çıkmamışlar-dır. Asırı sağ ile geleneksel solun 'eskiye bağlı' bir kesimi ise Patrikhane konusunda anlaşma ve eylemde uyum sağlar gibidirler. Her iki grup, biri ulusçu söylemi vurgulayarak, ikincisi ise 'anti emperyalist' bir söylemle, 'Rum Patriği' dedikleri -ancak bütün dünya Hristiyanlar'ı tarafından Ortodokslar'ın 'Ekümenik' Patriği olarak tanınan- dini liderin ve temsil ettiği kurumun bir iç tehlike, yabancıların ülkenin içişlerine karşma bahanesi, bir Truva an, beşinci kol gibi gösterilmiş, 'Sevr yeniden tezgahlanıyor' metaforu içinde Rumlar aleyhine bir toplumsal kuşku yaratmışlardır. Bu bağlamda günlük tacizler bu söyleme eşlik etmiştir. Son otuz yıl içinde İstanbul Rumları'nın nüfusu % 95 oranında azalmış olmasına karşın tehlike algılaması hemen hemen eski oranlarını korumaktadır.

Rumlar azalırken nostalji artıyor

Son yirmi ve özellikle son on yılda, İstanbul'da Rumlar'ın azalan sayılarına ters orantılı olarak, bir özlem söylemini de geliştirmektedir. Son yıllarda 'moda' görünümlü kazanan bu yaklaşım çok yeni bir toplumsal olaydır. Rumlar'ın azalmasına (ülkeden ayrılmasına) neden olanların bu söyleme katılmalara ilginçtir. Sorunların var olduğu yıllarda seslerini çıkarmamış olanlar, bugün, 'İstanbul'a renk katan bir cemaatin

Görüş: Eylül 2002

32

yok olmasın ne yazık!' türünde bir hayıflanma geliştirmektedirler. Ve bugün sorunlarla karşılaşan başka etnik gruplarla ilgili hayıflanmaları, geleceğe tehir etmektedirler.

Rumlar, bu bağlamda, geçmişteki güzel bir dönemin temsilcileri gibi sergilenmektedir. Onların zamanında İstanbul (ve hele Beyoğlu) daha hoş, daha Avrupa, daha renkli vb. imiş. Rumlar artık, kişiler, hatta cemaat gibi değil, kent içinde de-koratif bir işlevi olan ve birilerine 'yarar' sağlayan nesneler olarak sergilenmektedirler. Olaylar onların açısından değil, onların neden olduğu farz edilen ve başkalarını etkileyen yanlarıyla dile getirilmektedir. Bu söylemi geliştirtenler bugün genellikle 50-70 yaşlarında kimselerdir; yani Rumlar'ın çeşitli toplumsal sorunlarla karşılaştıkları 1950-1960 yıllarında 10-20 yaşlarında olanlar. Özelemleri herhalde yalnız Rumlar'a değil, gençliklerine de olsa gerektir.

Bu özlem edebiyatının başka bir boyutu, kentli insanların (İstanbulluların) köyden göç edenlere karşı tepkisi de olabilir. Anadolulu kültürüne ve köyütülege karşı tepki, Rumlar'da ifadesini bulan hayali bir 'Avrupa Rumlar' söylemini beslemiş olabilir.

Ancak Rumlar'ın 'kritik' ve en zor yıllarında devlet ve toplumun peşin yargılı davranışlarına karşı seslerini yükseltenler, sağcısı ve solcusuyla, hemen hemen hiç olmamıştır. Herhalde Rumlar'ın sevgi ve şükranla anmaları gereken çok az kimse arasında Resat Nuri Güntekin ve Sait Faik vardır. Onlar Rumlar'a ilgilerini, somut ve bilinçli bir biçimde devletin ve toplumun peşin yargılarına karşı bir direnç söylemi geliştirerek ve Rumlar'ın 'insan hakları' bağlamındaki özgürlüklerine saygıların dile getirerek kanıtlamışlardır.¹⁹

Cemaat mi, vatandaş mı?

Genel bir sonuca varmak gerekirse, İstanbul Rumları konusu aslında bir sorun olarak gündeme gelmektedir. Bir yanda Rumlar'ın sorumludur bu. Hala kişi olarak özgürlüklerini kazanamamış, cemaat statüsünden vatandaş statüsüne çıkamamış bir grup olarak kalmışlardır. Sorunları hep cemaat sorumludur, olumlu ve olumsuzlukları toplu olarak yaşanmaktadır. Bu sorun hem onları böyle

gören çoğunluktan, hem kendilerini böyle algılayan Rumlar'ın kendilerinden kaynaklanmaktadır. Cemaatten vatandaşta terfi edememenin sancıları, içe kapanma ile daha da keskinleşmektedir.

Olaya çoğunluğun ve devletin açısından bakarsak, sorun Rumları aşan boyutlara varmaktadır. Devlet katında güvensizlik, devlet-vatandaş ilişkilerinde kuşku, anayasal ve hukuksal sorunlar, aşırı ve hele henüz bilinç düzeyine bile çıkmamış ırkçı milliyetçilik ve olayların gerçek seyrini gizleyen romantik ve estetik yaklaşımlar, sorunun geniş boyutlu olduğunu göstermektedir. Rumlar, bir Rum cemaatı olarak ele alınamayacağı, ama özgür bireyler olarak istenilenlerin cemaat olarak da tüm özgürlüklere sahip olabilecekleri bir gelecekte, sorunsuz yaşayabileceklerdir. Bu ise herhalde temel sorunlarını aşip çöze-bilmiş bir Türkiye'de gerçekleşebileceklerdir.

Herkül Millas
Araştırmacı, yazar

Dipnotlar:

1- Türk edebiyatında Yakup Kadri, Halide Edip ve başka tanınmış yazarların nasıl ritelendikleri konusunda, bkzr: H. Millas, Türk Romanı ve Ötesi' - Ulusal Kuvvetler Yıran İmali, İstanbul, Sebaste Ünversitesi Yayınları, 2000, ve özellikle ss. 52-66, 238-260. Okul kitaplarında ise genel olarak 'Rumlar' dıymaları üyürlüğü içinde olduğu için Anadolu'dan 'temizlendiği' yazılmakta ve Türkiye içinde azınlıkların varlığı hemen hiç anımsatılmamaktadır.
2- Bkzr: H. Millas, y.a.g.e. Türk Romanı..., ve özellikle ss. 173-185.